УДК 330.341.1: 330.113: 637.1

Чугаєвська С. В.

к. е. н., доцент кафедри аналізу і статистики

ім. І. В. Поповича ЖНАЕУ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В МОЛОКОПРОДУКТОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ[1]

В наукові статті розглянуто організаційні та правові положення щодо розвитку інноваційних процесів в молокопродуктовому підкомплексі України. Виходячи з контексту необхідності наближення вітчизняної продукції до стандартів ЄС, запропоновано класифікаційно-видову схему інноваційних процесів. Сформовано модель організаційно-економічних відносин інституцій, державних установ та відомств по забезпеченню розвитку даних процесів, а також запропоновано механізм їх регулювання в молокопродуктовому підкомплексі.

Ключові слова: *інновація, інноваційна діяльність, інноваційний процес, молокопродуктовий підкомплекс.*

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки ефективність функціонування підприємств молокопродуктового підкомплексу визначається впливом умов господарювання, організаційної структури, методів керування, матеріально-технічної бази, фінансового забезпечення тощо. Важливе значення має ступінь забезпечення молочною сировиною, тобто стан молочного скотарства. Тому актуальною є необхідність формування економічних передумов для реалізації стратегії розвитку даного підкомплексу на інноваційній основі з метою зміщення орієнтирів вітчизняної аграрної політики в бік національного продовольчого сектору у світовому просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва, формування продовольчих підкомплексів і ринків продовольства на інноваційній основі досліджували вітчизняні вчені Андрійчук В. Г., Березівський П. С., Гайдуцький П. І., Дацій О. І., Дем'яненко М. Я., Зимовець В. Н., Лукінов І. І., Лупенко Ю. О., Месель-Веселяк В. Я., Онищенко О. М., Саблук П. Т., Ткаченко В. Г., Шпичак О. М., Юрчишин В. В. та ін. [2,

[1] Науковий консультант – д.е.н., проф., член-кореспондент УААНУ М.М. Ільчук

3]. Однак залишається низькою інноваційна активність підприємств молокопродуктового підкомплексу, що вказує на недостатньо розроблений механізм практичного втілення результатів розробок вітчизняних та зарубіжних вчених.

Формування цілей статті. Метою даного дослідження є вивчення організаційно-правових засад інноваційних процесів в молокопродуктовому підкомплексі. *Об'єктом* став процес управління інноваціями на підприємствах даного підкомплексу. Під час проведення дослідження було використано такі *методи*: індукції та дедукції, порівняння та економіко-статистичний метод.

Виклад основного матеріалу. Вглядаючись в історичні перетворення суспільно-економічних відносин між товаровиробниками, вбачається тісний взаємозв'язок економічних категорій «еволюція», «розвиток» та «інновація». Перші дві з них часто пов'язуються з поняттям прогресивних перетворень, переходу від старого до нового, а остання – визначає сам механізм таких змін. Засновником інноваційної теорії економічних перетворень виступає Й. А. Шумпетер, який стверджував, що «економічний розвиток підприємств відбувається лише на основі нововведень» та довів, що це можливо лише у одному із п'яти напрямів: під час виробництва нових видів продукції, при застосуванні нових методів виробництва, освоєнні нових ринків збуту, застосуванні нових видів сировини або при формуванні нової форми суспільного виробництва (1911 р.) [14, с. 132]. Слід зауважити, що вище перераховані напрями мають актуальність і у теперішніх наукових працях.

Подальший розвиток даного категоріального апарату тісно пов'язаний з теорією М. Д. Кондратьєва (1920-1930 рр.), який виявив наявність циклічних хвиль у економічному розвитку господарюючих суб'єктів та можливості винаходів і наукових відкриттів на вершині кожної хвилі. Інноваційні перетворення призводять до підвищення конкурентоспроможності продукції та підприємства або галузі в цілому, що вимагає пригадати автора теорії конкуренції М. Портера, який вважав інновацію можливістю отримати додаткові конкурентні переваги в боротьбі за нові ринки збуту власної продукції [5, с. 171].

У сучасних зарубіжних та вітчизняних наукових дослідженнях економістів В. В. Новожилова, С. Г. Струміліна, Т. С. Хачатурова, Л. С. Бляхман, І. А. Павленка, С. В. Мочерного, С. Ф. Покропивного, Н. В. Краснокутської та ін. переважає думка, що «інновація являє собою техніко-економічний процес, який завдяки практичному використанню продуктів розумової праці – ідей і винаходів, призводить до створення кращих за властивостями нових видів продукції та нових технологій на основі

отримання додаткового доходу» [4, с. 12, 115-116] та розроблена низка з 13 класифікацій інноваційних процесів (рис. 1). Серед підходів до видів інновацій найпоширенішим вважається розподіл їх за змістом та сферою застосування. Пропонуємо удосконалити нижче наведений видовий поділ класифікацією за відповідністю до міжнародних стандартів: екологічні, енергозберігаючі, ресурсозберігаючі та інновації по виробництву біо-продуктів. Даний підхід є цілком виправданим, оскільки вітчизняна продукція виробляється здебільшого на застарілому обладнанні та потребує докорінних змін в умовах руху національної економіки до європейського простору.

Під екологічними інноваціями ми розуміємо такі новаторські впровадження, які призводять до збереження навколишнього середовища: зменшення викидів в атмосферу, скорочення обсягів забруднюючих речовин під час виробничого процесу тощо. Роль енерго- та ресурсозберігаючих технологій є беззаперечною в ринкових умовах господарювання, оскільки їх вартість складає до 30% витрат у структурі собівартості продукції, що сприятиме її здешевленню в перспективі. Виробництво біо-продукції є наступним видом інновацій, яка передбачає наявність в її складі речовин виключно натурального походження, відсутність домішок, консервантів, штучних барвників тощо. Така продукція є безпечною з точки зору впливу її на стан здоров'я споживачів та більш конкурентоспроможною на ринку.

На жаль, реалізація процесу формування національної економіки на інноваційних засадах відбувається як на рівні окремих підприємств, так і на рівні регіонів чи галузей за багатьох несприятливих умов та досить низькими темпами. Хоча слід наголосити, що в державі існує досить вагомий науково-технічний потенціал, який в майбутньому може забезпечити перехід її галузевих підкомплексів на вищий технологічний рівень. На думку вітчизняних науковців, проблема полягає в недостатньому розвитку міжнародного технологічного співробітництва [13, с. 22].

З часу набуття Україною незалежного статусу і до сьогодні в розвитку економіки в цілому та її галузевих складових переважає ресурсна модель, яка призвела до виснаження її ресурсів та відтоку виробничих факторів (в тваринництві, зокрема, до зменшення поголів'я тварин, до скорочення частки виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах, до погіршення показників якості молочної сировини). Тому для виправлення ситуації Урядом було прийнято «Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України» (1999 р.), що дозволило адаптувати модель розвитку національної економіки до ринкового типу з інтелектуально-донорською складовою [7].

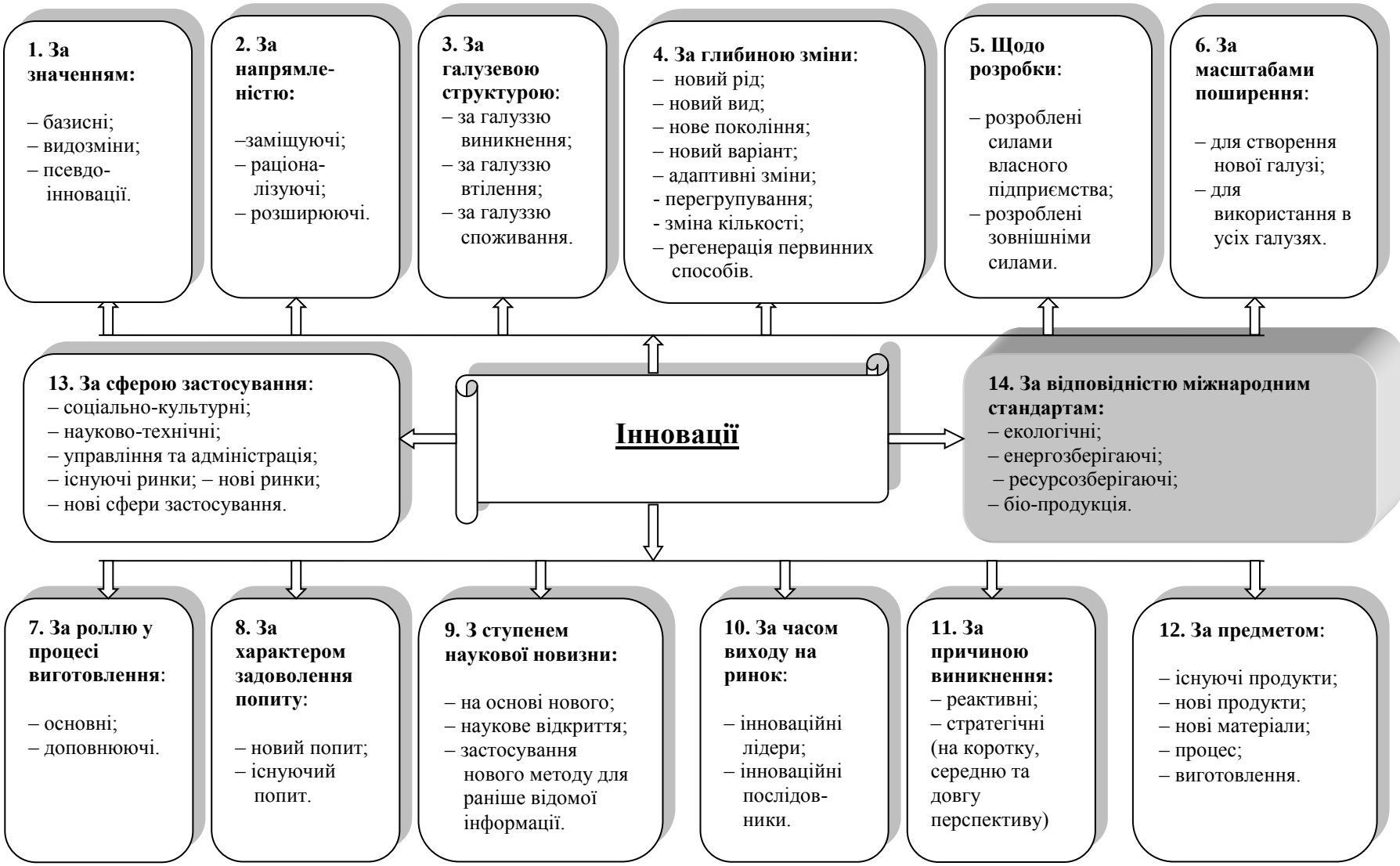

Рис. 1. Класифікаційно-видова схема інноваційних процесів

Джерело:адаптовано [4, с. 115-116; 15, с. 11; 16, с.8-9] та результати власних досліджень

Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» (2001 р.) регламентує такі напрями інноваційних процесів для підприємств молокопродуктового підкомплексу: енергоефективні, ресурсозберігаючі, новітні біо-технології, заходи по раціональному природокористуванню та охороні навколишнього середовища [10].

Визначені напрями стали вихідною точкою для технологічного розвитку і проведенню за участю держави не тільки фундаментальних, але й прикладних розробок, що відображено у Законах України «Про інноваційну діяльність» (2002 р.) та «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (2003, 2011 рр.) [6, 8, 9]. В них визначено основні поняття інноваційних процесів: інновація, інноваційна діяльність, інноваційний продукт, інноваційна продукція, інноваційний проект, інноваційне підприємство, інноваційна інфраструктура; розглянуто державне регулювання інноваційних процесів, їх правовий режим, фінансова підтримка, наголошено на необхідності міжнародного співробітництва. Однак, пільги по оподаткуванню та митному регулюванню даних процесів було з часом скасовано. Даними державними нормативно-правовими актами наголошується на необхідності технологічного оновлення підприємств агропромислового комплексу та розвитку інноваційної інфраструктури – інноваційних центрів, технологічних парків, технополісів, інноваційних бізнес-інкубаторів, центрів трансферу технологій, інноваційних кластерів, венчурних фондів тощо. Виділено основні стратегічні напрями інноваційної діяльності в Україні: стратегічні (до 10 р.) і середньострокові (до 5 р.) Щодо підприємств молокопродуктового підкомплексу йдеться про необхідність:

1) підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу;

2) розширення ринків збуту молочної продукції;

3) дотримання параметрів якості відповідно до міжнародних стандартів;

4) вдосконалення системи ціноутворення;

5) врахування екологічних показників на всіх виробничих стадіях;

6) організація раціональної інфраструктури шляхом активізації кооперації на селі;

7) використання ресурсозберігаючих технологій;

8) активізації інвестиційних процесів у галузі, в т. ч. за рахунок знаходження нових джерел фінансування;

9) надання пріоритетів вітчизняній молочній продукції.

Указом Президента України «Про стан науково-технологічної сфери та заходи щодо забезпечення інноваційного розвитку України» (2006 р.) визначено низку

пріоритетних завдань органів виконавчої влади для забезпечення національної безпеки в науково-технологічній сфері, які спрямовані на розвиток національної інноваційної системи, державну підтримку фундаментальних наукових досліджень для забезпечення виробництва високотехнологічної продукції на інноваційній основі [11].

Досвід країн-членів ЄС засвідчує, що шлях до економічного успіху проходить через тісну співпрацю сільськогосподарських та молокопереробних підприємств з установами державного регулювання, які впроваджують інноваційну політику (рис. 2). На даний час інституційна структура інноваційних процесів в молокопродуктовому підкомплексі України складається з Міністерства освіти і науки, Міністерства економіки, Національної академії наук, Міністерства промисловості, Міністерства аграрної політики і продовольства та їх численних департаментів, а також Національної ради інноваційного розвитку, Державного агентства з інвестицій та інновацій, Української державної інноваційної компанії (всього 16 установ і відомств) [15, с. 19]. Очевидно, що потребує удосконалення процес організаційно-конституційних засад в підкомплексі: штат бюрократичних працівників потребує значного скорочення, завдання і обов'язки по впровадженню інновацій накладаються на декілька департаментів і при цьому не існує єдиного контролюючого органу за якістю їх роботи. Важлива роль у формуванні інноваційних процесів належить інвестиційному забезпеченню галузі та необхідності тісної співпраці з науково-дослідними установами.

Криза 2008-2009 рр. та політичний конфлікт сьогодення призвели до погіршення якості учасників інноваційних систем та вимагає глибоких інституційних перетворень в даному питанні. На даний час в Україні відсутній чіткий дієвий механізм технологічних змін. З одного боку, державні науково-технічні програми часто не забезпечують досягнення конкретних кінцевих результатів, з іншого – а ні у Міністерств і відомств, а ні у недержавних комерційних структур немає достатньо коштів для інноваційних перетворень у молочній галузі. Механізм фінансового забезпечення інвестиційно-інноваційних програм залишається недосконалим. В сільськогосподарських та молокопереробних підприємствах має місце високий ступінь зносу основних засобів. Фінансовий стан підприємств підкомплексу лишається складним. Залучення структур малого і середнього бізнесу до інвестиційно-інноваційних процесів у галузі є недостатнім. Практична складова теоретико-методологічних досліджень у даній сфері є недостатньо розробленою з точки зору необхідності нововведень [1, с. 46-47].

Рис. 2. Модель організаційно-економічних відносин між суб'єктами інноваційних процесів в молокопродуктовому підкомплексі

.

Виникає питання: яким чином відбуватиметься фінансування інноваційних процесів у продуктових підкомплексах? На наш погляд, відповідь можна було б отримати, якщо створити низку заходів щодо пільгового оподаткування суб'єктів господарювання, які займаються інноваційною діяльністю та шляхом створення державного замовлення на інноваційну продукцію.

Висновки. В усіх передових країнах світу підтримка пріоритетних галузей здійснюється через алгоритми державного контролю та податкову політику. Тому, використовуючи досвід «сусідів-новачків ЄС», необхідно поступово здійснювати перехід до моделі високотехнологічного інноваційного розвитку підприємств молокопродуктового підкомплексу , яка передбачає:

– розробку загальної концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку продуктових підкомплексів;

– створення відповідних науково-дослідних установ, які повинні забезпечувати реалізацію державної інноваційної політики із залученням вітчизняних та іноземних інвестицій у виробничу та переробну ланку галузі;

– введення податкових пільг або повне звільнення від оподаткування суб'єктів господарювання, які займаються інноваційною діяльністю;

– скорочення штату інституційної структури державного управління інноваційним розвитком та удосконалення його нормативно-правового забезпечення;

– реалізацію конкретних заходів по інноваційній діяльності підприємств молокопродуктового підкомплексу – створення технопарків та інноваційних організацій, а також використання новітніх технологічних розробок для інноваційного розвитку галузі.

Список використаної літератури

1. Вознюк М. А. Організаційно-інституційні умови інноваційної діяльності в регіоні / М. А. Вознюк // Регіональна економіка. – 2013. – № 1(67). – С. 43-51.

2. Дацій О. І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України / О. І. Дацій. – К.: ННЦ ІАЕ, 2004. – 426 с.

3. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект: монографія / П. Т. Саблук [та ін.]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 704 с.

4. Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. / Н. В. Краснокутська. – К.: КНЕУ, 2003. – 505 с.

5. Портер Майкл Э. Конкуренция: пер. с англ. / Майкл Портер Э. – М.; СПб.; К.: Издательский дом «Вильямс», 2002. – 495 с.

6. Про інноваційну діяльність: закон України від 04.07.2003 р. № 40–IV. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

7. Про концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України: постанова ВР України від 13.07.1999 р. № 916–XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 37. – С. 336.

8. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: закон України від 16.01.2003 р. № 433–IV. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

9. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: закон України від 08.09.2011 р. № 3715–VI. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

10. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: закон України від 11.07.2001 р. № 2623–III. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.rada.gov.ua.

11. Про стан науково-технологічної сфери та заходи щодо забезпечення інноваційного розвитку України: указ Президента України про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6.04.2006 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http: // zakon.rada.gov.ua.

12. Рудь Н. Т. Роль інноваційних стратегій у підвищенні інноваційного потенціалу регіону / Н. Т. Рудь. // Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми та перспективи: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 173-181.

13. Хамініч С. Проблеми та пріоритети конкурентоспроможності економіки України / С. Хамініч // Економіст. – 2007. – № 2. – С. 22-24.

14. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / Й. А. Шумпетер; пер. с нем. В. С. Автономова, М. С. Любского, А. Ю. Чепуренко. – М.: Эксмо, 2008. – 401 с.

15. Якобчук В. П. Інноваційний розвиток галузі свинарства / В. П. Якобчук, І. В. Кравець, О. П. Русак. – Житомир: Вид-во Євенок О. О., 2012. – 188 с.

16. Янченко З. Б. Інноваційна діяльність у сільському господарстві та її інвестиційне забезпечення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора

екон. наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством / З. Б. Янченко. Житомир, 2013. – 36 с.

ЧУГАЕВСКАЯ С. В. ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В МОЛОКОПРОДУКТОВОМ ПОДКОМПЛЕКСЕ

В научной статье рассмотрены организационные и правовые положения развития инновационных процессов в молокопродуктовом подкомплексе Украины. Исходя из контекста необходимости приближения отечественной продукции к стандартам ЕС, предложена класификационно-видовая схема инновационных процессов. Сформирована модель организационно-экономических взаимоотношений институтов, государственных организаций и ведомств по обеспечению развития данных процессов, а также предложен механизм их урегулирования в молокопродуктовом подкомплексе.

Ключевые слова: инновация, инновационная деятельность, инновационный процесс, молокопродуктовый подкомплекс.

CHUGAEVSKAYA S. V. ORGANIZATIONAL AND LEGAL ASPECTS OF INNOVATION PROCESSES IN DAIRY COMPLEX

In the scientific article examines the institutional and legal situation of development of innovative processes in dairy production in Ukraine. Based on the context of the need to bring local products to EU standards, proposed classification-view diagram of innovative processes. Generated model of organizational and economic relations between institutions, government agencies and departments to ensure the development of these processes as well as the mechanism of their settlement in dairy production.

Keywords: innovation, innovation, innovation process, dairy complex.